

INKLUZIV TA'LIM SHAROITIDA O'QITUVCHILARNING METODIK
ASOSLARI

Jo'rayeva Dilrabo Shamsiddin qizi,
TerDPI magistranti

Inklyuziv ta'lim bugungi ta'lim siyosatining va amaliyotining markaziy tamoyillaridan biri sifatida qabul qilinmoqda; u barcha bolalarning, jumladan, maxsus ta'limiy ehtiyojlari bo'lgan shaxslarning ham sifatli ta'lim olish huquqini ta'minlashga qaratilgan xalqaro tamoyildir. Darhaqiqat, inklyuziv tamoyilni faqat huquqiy hujjatlar darajasida emas, balki kundalik pedagogik amaliyot va maktab madaniyatida ham tizimli amalga oshirish zarur. Inklyuziv ta'limning muvaffaqiyati ko'p jihatdan o'qituvchilarning roli va ularning professional tayyorgarligiga bog'liq ekanligi ko'rsatildi: o'qituvchi nafaqat mazmunni yetkazuvchi, balki individual ehtiyojlarni aniqlay oluvchi, moslashtiruvchi va hamkorlik qiluvchi mutaxassis sifatida paydo bo'ladi. Bizning fikrimizcha, o'qituvchining ushbu keng qamrovli roli unga maxsus bilim va doimiy amaliy qo'llabquvvatlashni talab qiladi; shuning uchun tayyorgarlik tizimlari amaliyotga yaqin, kontekstga mos bo'lishi lozim. Ta'lim jarayonida inklyuziv yondashuvni samarali amalga oshirish uchun o'qituvchilarda nazariy bilimlar bilan birgalikda pedagogik strategiyalar – differensial ta'lim, moslashtirilgan baholash va hamkorlikda dars o'tish kabi usullar bo'yicha amaliy ko'nikmalar shakllanishi kerak. Nazariy kurslar va seminarlar muhim bo'lsada, real sinf sharoitida murakkab vaziyatlarni boshqarishni o'rgatadigan amaliy mashg'ulotlar, modellash, mentorlik va sinfda qo'llash tajribalari eng samarali yo'l hisoblanadi. O'qituvchilarning inklyuzivlikka bo'lgan munosabati va e'tiqodlari ham muhim omil hisoblanadi: tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijobiy munosabat va tayyorgarlik darajasi inklyuziv amaliyotga kirishishni rag'batlantiradi, aks holda esa qarshilik va tashkiliy to'siqlar paydo bo'ladi. Pedagoglarning ishga bo'lgan ishtiyoqi, o'zo'zini samarali deb bilishi va boshqaruv tomonidan ko'rsatiladigan qo'llabquvvatlash ularning inklyuziv metodlarni qabul qilishi va uzluksiz qo'llashida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalarida inklyuzivlikni mustahkamlash yangicha yondashuvni talab etadi. Ta'lim pedagogikasi ichiga integratsiyalashgan maxsus pedagogika, amaliy stajirovkalar, mentorlik va hamkasblar bilan hamkorlik modelini joriy etish lozim. O'qituvchilar uchun doimiy, sinfga yo'naltirilgan va hamkasblararo muhokamalar haqiqiy o'zgarishlarga olib keladi. Sinfidagi aniq strategiyalar – differensial topshiriqlar, guruh ichida moslash-tirish, ko'p darajali qo'llabquvvatlash, otaona hamkorligi va tashqi mutaxassislar (logoped, psixolog, maxsus pedagog) bilan integratsiyalashtirilgan xizmatlar o'qituvchilarning

erishuvini ta'minlashda samarali bo'ladi. Bu usullar yagona "retsept" emas; ular sinf, o'quvchi va muassasa kontekstiga mos ravishda qo'llanishi kerak. Shuningdek, inklyuziv ta'limni amalga oshirishda maktab boshqaruvi, resurslar, siyosiy iroda va jamiyat qadriyatlari kabi tizimli omillar ham hal qiluvchi ahamiyatga ega; ular o'qituvchilarning tayyorgarligini qo'llabquvvatlaydigan muhitni yaratishi yoki, aksincha, to'siq bo'lishi mumkin. Siyosat darajasidan boshlab mahalliy maktabgacha bo'lgan har bir bosqichda aniq strategiya va resurslar ajratilmasa, yaxshi niyatlar amaliyotga to'liq o'tmaydi. Umuman olganda, inklyuziv ta'limda o'qituvchilarning roli ko'p qirralidir: ular diagnostikadan tortib, metodik qo'llabquvvatlash, ruhiyemotsional yordam va hamkorlikni tashkil etishgacha bo'lgan majburiyatlarni bajaradilar. Shuning uchun ularning kasbiy tayyorgarligi tizimli, amaliy va doimiy bo'lishi lozim. Inklyuzivlikka yo'naltirilgan o'qituvchi tayyorgarligi faqat kurslar bilan cheklanmasligi, balki haqiqiy sinf sharoitida qo'llabquvvatlanib, baholab borilishi kerak.

Inklyuziv ta'lim nazariyasi xalqaro miqyosda (UNESCO, 1994; Salamanca deklaratsiyasi) barcha bolalarning, jumladan, nogironligi bo'lgan, ehtiyoji maxsus ta'limni talab etuvchi bolalarning umumiy ta'lim tizimida teng imkoniyatlarga ega bo'lishini ko'zda tutadi. Adabiyotlarda ta'kidlanishicha, bu jarayonning muvaffaqiyati o'qituvchining kasbiy tayyorgarligi, shaxsiy motivatsiyasi va pedagogik kompetensiyalariga bevosita bog'liqdir. O'zbek va xorijiy adabiyotlarda ko'p bora qayd etilishicha, o'qituvchi nafaqat fanning mazmunini yetkazuvchi, balki psixologik qo'llabquvvatlovchi shaxs sifatida ham muhimdir. Masalan, J. Loreman o'z asarlarida inklyuziv ta'limda empatiya, sabrtoqat va individual yondashuv o'qituvchi uchun asosiy sifatlar ekanini qayd etadi. Shu bilan birga, tayyorgarlik jarayonida maxsus metodik bilimlar – differensial yondashuv, individual ta'lim dasturlarini ishlab chiqish va sinfda turli ehtiyojli bolalarni qo'llabquvvatlash usullarini egallash zarurligi ta'kidlanadi. Mahalliy tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, O'zbekistonda inklyuziv ta'lim konsepsiyasi huquqiy va me'yoriy asoslar bilan mustahkamlanmoqda. Biroq o'qituvchilarning amaliy tayyorgarligi va maxsus treninglardan o'tishi hali yetarli emas. Shu sababli ta'lim muassasalarida psixologlar, defektologlar va logopedlarning hamkorlikda ishlash mexanizmlarini kuchaytirish dolzarb masalalardan biri sifatida qayd etiladi. Rossiya, AQSh va Yevropa mamlakatlari adabiyotlarida o'qituvchilarning inklyuziv ta'limga ijobiy munosabatini shakllantirish eng katta muammo sifatida qayd etilgan. O'qituvchilarni tayyorlash dasturlariga maxsus kurslar kiritish, tajribaviy mashg'ulotlar o'tkazish va hamkasblar bilan tajriba almashish samarali natija berishini ko'rsatgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mukhtarova L.A. Ways of formation of ecological culture in children of primary age // AJMR:Asian Journal of Multidimensional Research Journal. Vol 10, Issue 4, April, 2021. - Pp 648-652. (Impact Factor 7.699).
2. Mukhtarova, L. A. (2021). THE USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF A CULTURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY. *Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*, 1(10), 792-797.
3. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2021). POSSIBILITIES OF AN INTEGRATIVE APPROACH TO THE FORMATION OF A CULTURE OF ENVIRONMENTAL SAFETY. *European Scholar Journal*, 2(11), 43-44.
4. Muxtarova, L. A. (2021). Use of multimedia technologies in the educational process. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(4), 1781-1785.
5. Мухтарова, Л. А. (2018). Пути Исползования Возможностей Мультимедиа В Повышении Качества И Эффективности Уроков Чтения В Начальных Классах. *Научные горизонты*, (11-1), 247-252.
6. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие И Формирования Критического Мышления У Школьников Начальных Классах. *Гуманитарный трактат*, (24), 13-14.
7. Мухтарова, Л. А. (2018). Развитие творческого мышления у школьников начальных классов. *Гуманитарный трактат*, (24), 9-10.
8. Kulmuminov, U., & Mukhtarova, L. (2023). POSSIBILITIES OF CREATIVE THINKING AND ITS MANIFESTATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS. *Open Access Repository*, 4(02), 81-84.
9. Lobar Mukhtarova, & Shahnoza Isakova. (2023). METHODOLOGY OF SPEECH DEVELOPMENT OF VISUALLY IMPAIRED STUDENTS. *Academia Repository*, 4(10), 360–371. Retrieved from
10. Mukhtarova Lobar Abdimannabovna, & Saidakhmatova Nafisa Soatmurod kizi. (2023). DEVELOPMENT OF READING UNDERSTANDING SKILLS IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS. *Academia Science Repository*, 4(04), 18–22. Retrieved from
11. Daminova Dilbar Melimurodovna, & Mukhtarova Lobar Abdimannabovna. (2023). PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES OF FORMING MATHEMATICAL LITERACY SKILLS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS. *Open Access Repository*, 4(3), 971–976.

12. Erkin Babamuratov, Dzhuraeva Ulmashon, & Zhovliev Zhurabek. (2023). METHODS OF IDEOLOGICAL WORK FOR YOUTH WITH IDEOLOGICAL DEPRESSION. World Bulletin of Social Sciences, 27, 136-143.
13. Jorabek Jovliev. (2023). EDUCATION OF PRIMARY CLASS STUDENTS IN THE SPIRIT OF NATIONAL AND GENERAL HUMAN VALUESTECHNOLOGY. Open Access Repository, 10(10), 51–55.
14. Erdanova Zamira Olimovna 2023/10/8 CONDITIONS OF USING AL-HAKIM AL-TIRMIZI'S PEDAGOGICAL VIEWS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM Academia Repository 4, 10, 1-9
15. Erdanova Zamira Olimovna 2023/10/8 THE CONTENT AND ESSENCE OF USING AL-HAKIM AL-TIRMIZI'S PEDAGOGICAL VIEWS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM World Bulletin of Social Sciences 27, 18-22
16. Erdanova Zamira 2023/5/30 AL-HAKIM AT-TERMIZIY QARASHLARIDAN OLIY TA'LIMDA FOYDALANISHNING AHAMIYATI Journal of Universal Science Research 1, 5, 1466-1471 66 INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS universalconference.us INTERNATIONAL CONFERENCE ON MODERN DEVELOPMENT OF PEDAGOGY AND LINGUISTICS Volume 01, Issue 02, 2024
17. Nilufar BOYNAZAROVA. (2023). NATURE AND HUMAN HARMONY IN PERSONAL MORAL DEVELOPMENT. World Bulletin of Social Sciences, 27, 6 9. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3219>
18. Nilufar Boynazarova. (2023). ISSUES OF ENVIRONMENTAL PROTECTION AND FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE OF PRIMARY CLASS STUDENTS. World Bulletin of Social Sciences, 27, 10-12. Retrieved from <https://scholarexpress.net/index.php/wbss/article/view/3220>
19. Nilufar Boynazarova. (2023). FORMATION OF ECOLOGICAL CULTURE IN PRIMARY CLASS STUDENTS. Open Access Repository, 9(10), 99–102. Retrieved from <https://oarepo.org/index.php/oa/article/view/3553>
20. Boynazarova.N. (2023). BOSHLANG'ICH SINFLARDA BUGUNGI KUNDA MATEMATIK SAVODXONLIKNI SHAKLLANTIRISH. Interpretation and Researches, 2(1) извлечено
or<https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/960>